

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Пред'явлення до впізнання є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на криміналістичну ідентифікацію відповідних об'єктів за ідеальними слідами, які залишилися в пам'яті потерпілої особи чи свідка.

Ця слідча (розшукова) дія проводиться у разі необхідності надати особі можливість впізнати серед людей чи речей, які їй пред'являються, ті, що вона бачила раніше, і які стосуються вчиненого злочину. Процес вчинення злочину супроводжується утворенням різних слідів на предметах матеріального світу й у пам'яті людей. Завданням слідчого є виявити такі відображені сліди й використати їх для ідентифікації об'єктів, які брали участь у слідоутворенні. Пізнання події, що розслідується, здійснюється за матеріально зафіксованими відображеннями на предметах і за слідами пам'яті людини. А тому в ході пред'явлення для впізнання здійснюється криміналістична ідентифікація за ідеальними відображеннями [1, с. 7].

Дослідженню питання тактики проведення пред'явлення до впізнання приділено увагу у роботах таких вчених як І. В. Басиста, Н. Г. Бритвич, В. С. Бурданова, І. Є. Биховський, М. М. Галанович, О. Я. Гінзбург, М. О. Головецький, В. О. Коновалова, А. О. Крикунов, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, М. В. Салтєвський, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова та багато інших.

Пред'явлення до впізнання при розслідуванні статевих злочинів, вчинених щодо малолітньої особи з криміналістичної точки зору складається з підготовчого, робочого й заключного етапів.

Підготовчий етап пред'явлення для впізнання охоплює: попередній допит особи, яка впізнає, з метою визначення можливості впізнання, шляхом з'ясування у неї основних ознак об'єкта, який впізнається; підбір об'єктів або статистів, серед яких буде проводитись упізнання; визначення місця, часу й умов пред'явлення для впізнання; визначення необхідного комплексу науково-технічних засобів і підготування їх до роботи [2, с. 377].

Специфіка допиту, що передує пред'явленню для впізнання, полягає в тому, що в його процесі найбільш широко використовуються тактичні прийоми, що спрямовані на актуалізацію в пам'яті особи, яка впізнає, інформації про об'єкт, який вона сприймала в минулому. До таких прийомів належать постановка допитуваному запитань, які нагадують, деталізують та уточнюють інформацію, використання фотороботів, що виконують функцію нагадування, а отже, пожвавлення в пам'яті асоціативних зв'язків [3, с. 116].

Важливим фактором для успішності проведення пред'явлення до впізнання є врахування психологічних і вікових особливостей особи, яка впізнає. Дана дія ґрунтується на таких психофізіологічних процесах, як відчуття, сприймання, запам'ятовування й відтворення. Її ефективність залежить від з'ясування особливостей перебігу вказаних процесів у особи, яка впізнає, а саме ігнорування їх недоліків і особливостей може призвести до помилкових результатів.

Планування місця, часу й умов проведення пред'явлення до впізнання при розслідуванні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, учиненого щодо малолітньої особи, так само як і при проведенні допиту, має відповідати часу найвищої її активності й відбуватися в місці, де потерпілий не буде повторно травмований.

Беручи до уваги несформованість психіки, малолітній особі важче помітити, запам'ятати й описати незвичні, незрозумілі події та явища, розпізнавання та опис яких вимагає особливої інформації, що виходить за межі знань дитини про навколишній світ або події, травматичні для неї.

Робочий етап пред'явлення до впізнання починається з запрошення понятих на місце проведення слідчої (розшукової) дії. Потім до вказаного приміщення запрошуються особи, серед яких буде пред'являтися до впізнання особа (статисти) або розташовуються речі, які мають бути впізнаними. Далі в приміщення, де буде проводитися слідча (розшукова) дія, запрошується особа, яка буде пред'являтися до впізнання. Після вчинення вказаних дій до приміщення запрошується особа, яка буде впізнавати. Особі, яка впізнає, ставиться запитання, чи не впізнає вона когось серед пред'явлених їй осіб.

Під час проведення пред'явлення до впізнання може виникнути конфліктна й безконфліктна ситуація.

У випадку виникнення конфліктної ситуації за даних умов насамперед слідчому необхідно з'ясувати причини її виникнення.

Зокрема, конфліктна ситуація при проведенні пред'явлення до впізнання може виникнути, якщо злочинець застосував до потерпілого погрозу вбивством або заподіяння фізичної шкоди (Я тебе вб'ю, якщо ти комусь про це розкажеш. Я вб'ю твою маму); підкуп (винагорода за покірність дитини у формі різних подарунків), маніпулювання (Якщо ти комусь про це скажеш, я перестану тебе любити. Якщо ти розповіси про це, станеться щось погане з тобою або близькою тобі людиною, наприклад, тебе віддадуть у дитячий будинок), а також обтяження потерпілого почуттям вини та спільної відповідальності за хід подій (Ти сам цього хотів) [4, с. 11–12].

Крім того, у випадку, коли особою, яка впізнає, є малолітній, необхідно брати до уваги те, що потерпіла особа може навмисно не впізнавати злочинця через страх, який вона відчуває при зустрічі зі злочинцем, адже у малолітньої особи є своя власна картина світу і своя оцінка подій та людей. Негативне ставлення і почуття потерпілого щодо дорослих не обов'язково означає, що він був ними скривджений. І навпаки, завдання кривди конкретною особою, зокрема сексуального характеру, не обов'язково викликає негативні емоції щодо злочинця [5, с. 54].

Також, конфліктна ситуація при пред'явленні до впізнання може виникнути через сором, страх чи небажання настання негативних наслідків для злочинця.

З метою подолання конфліктної ситуації при пред'явленні до впізнання необхідно, щоб впізнання за участю малолітнього потерпілого проводилося «безконтактно», тобто поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, або за фотокартками.

Пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням проводиться в спеціально обладнаних приміщеннях, які поділені навпіл перегородкою зі спеціального скла або однобічним напиленням, які мають окремі виходи. У частині, де перебуватиме підозрюваний зі статистами, освітлення має бути яскравим, а в іншій частині – більш помірним, приглушеним. Важливо, щоб слідчий роз'яснив дитині, що люди по той бік скла його не бачать і скривдити не зможуть.

КПК України визначає, що з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним і аудіоспостереженням (ч. 4 ст. 228 КПК України).

З аналізу вказаної норми виходить, що законодавець визначає одну підставу для проведення пред'явлення до впізнання поза візуальним і аудіоспостереженням – за наявності небезпеки для особи, яка впізнає.

Однак при розслідуванні статевих злочинів, вчинених щодо малолітньої особи, фактичної небезпеки для потерпілого може й не бути, однак тактично та процесуально правильним буде проводити вказану слідчу (розшукову) дію за участю малолітніх потерпілих саме поза візуальним і аудіоспостереженням.

Беручи за основу вдале формулювання заборони проведення одночасного допиту двох раніше допитаних осіб за участю малолітніх і неповнолітніх свідків і підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, викладеного в ч. 4 п. 9 ст. 224 КПК України, вважаємо за необхідне за аналогією зобов'язати проводити пред'явлення до впізнання малолітньому потерпілому та свідку поза візуальним контактом.

Саме тому рекомендуємо доповнити ст. 228 КПК України пунктом 10, зміст якого викласти в такій редакції: «у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, учинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, пред'явлення до впізнання малолітньому або неповнолітньому свідку чи потерпілому підозрюваного проводити поза візуальним контактом».

Список використаних джерел

1. Лукьянчиков Е. Д. Криминалистическая идентификация объектов по следам памяти / Е. Д. Лукьянчиков. – Донецк : Академия, 1998. – 112 с.
2. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1970. – 224 с.
3. Біленчук П. Д. Основи криміналістичної тактики : [курс лекцій] / П. Д. Біленчук, А. П. Гель. – Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. – 116 с.
4. Як опитувати дитину: poradnik для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих / [опрацюв. Порадника : Аліція Будзинська]. – Варшава : Фундація «Нічийні діти», 2007. – 64 с.
5. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування / [Ахтирська Н. М., Кочеміровська О. О., Христова Г. О. та ін.]. – Київ : К.І.С., 2010. – 124 с.